

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

BENEDEK, Mihály

Fehérek közt egy dél-afrikai / A South African among Whites

Eredeti közlés/Original publication:

Nagyvilág, 1984, 29. évf., 6. szám, 932–934. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.003.594

Dátum/Date: 2019. május / May

filename: benedek_1984_recCoetzee

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

BENEDEK, Mihály: Fehérek közt egy dél-afrikai / A South African among Whites, *AHU MATT*, 2019, **pp. 1–6. old.**, No. 000.003.594, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közönyvtárakban / In public libraries

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

magyar Afrika-kutatás, könyvismertetés (Maxwell Coetzee dél-afrikai író három regénye)

African research in Hungary, book review (Maxwell Coetzee South-African writer's three novels)

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikaisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

FEHÉREK KÖZT EGY DÉL-AFRIKAI

John M. Coetzee: *In the Heart of the Country; Waiting for the Barbarians; Life and Times of Michael K.* Secker and Warburg, London, 1977; 1980; 1983.

BENEDEK, Mihály

Nagyvilág, 1984, 29. évf., 6. szám, 932–934. old.

Annak idején a *Nagyvilág* is beszámolt róla, hogy tavaly októberben az Angliában évenként kiosztott Booker McConnell-díjat a dél-afrikai John M. Coetzee kapta Michael K. élete és kora (*Life and Times of Michael K.*; 1983) című regényéért. Coetzee ha nem is felháborodást, de megütközést keltett azzal, hogy távolmaradt a díjkiosztó ünnepségről. A *The Observer* tudósítója szerint azonban otthon, Fokvárosban se könnyű Coetzeet megtalálni, mert a telefonkönyvben egy nem létező utcanév és rossz telefonszám szerepel.

Az elszánt tudósítónak nagy nehezen mégis sikerült a szerzőt felkutatnia, és Coetzee hosszas unszolásra lényegében annyit árult el magáról: 1940. február 9-én született Fokvárosban, anglikán vallású afrikander-búr szülők gyermekeként. Tanulmányait Dél-Afrikában kezdte, matematikusként Angliában folytatta, de hamarosan a nyelvészet kezdte érdekelní. Texasban doktorált, majd három évig a buffalói egyetemen tanította 1971-ben hazatért, írni kezdett, első regénye, a *Dusklands* (A sötétség országai) harmincnégy éves korában jelent meg. Jelenleg a fokvárosi egyetem irodalom tanszékén dolgozik, négy regénye mellett nyelvészeti, irodalomtörténeti tanulmányai és kritikái láttak napvilágot. Elvált, maga neveli két gyermekét, egyébiránt nem szívesen fecseg magáról, se műveiről, nem vesz részt az irodalmi életben, politikai mozgalmakban, vagyis a látható személyiség nemigen ad kulcsot a művek megfejtéséhez.

Az írások azonban – az a három regénye, amelyeket most elolvastam – félreérthetetlen mondanivalóról, véleményről tanúskodnak. De a művek szemügyre vétele előtt. talán nem árt felidézni azt a közeget,

amelyben születtek, ahol Coetzee él. Jó kalauznak látszik ehhez Nadine Gordimer nemrég a *New York Review of Books*-ban megjelent tanulmánya.

Az 1980-as népszámlálás szerint Dél-Afrika huszonnyolc milliós összlakosságából négy és fél millió fehér. Ez az alig több mint egyhatodnyi (ráadásul rohamosan csökkenő) népréteg tölti be az összes állami és közigazgatási funkciót, szinte kizárólagos teljhatalommal műveli és képviseli a kultúrát és a szellemi életet. A fennálló rendszer látszólag kikezdhetetlen magabiztossággal, viktoriánus elvekkkel és diktatórikus gyakorlattal irányítja az öthatod sorsát, s nem néz szembe ezzel a már-már abszurd léthelyzettel. Van azonban a fehér–angol–búr és más nemzetiségű kisebbségnek egy maroknyi táborra, amely egyre kétségbeesettebben érzékeli a „végjátékot”. Tudja, hogy ez az aránytalanság tarthatatlan, de tehetetlen vele szemben, sőt az sem világos a számára, hogy mi lesz a fehérek sorsa a születő új rendben. Sokan azt is kétklik, hogy a fehér embernek maradt egyáltalán valami esélye a túlélésre. Gordimer, ha majdnem reménytelenül is, de keresi az együttélés módozatait a feketékkel.

Coetzee sötétebben látja a helyzetet. Szerinte a fehér ember négy-száz év alatt nem tudott Dél-Afrikában gyökeret verni, hagyományt teremteni, ezért szükségyszerű a pusztulása. De szükségyszerű azért is, mert időközben felélte tartalékait, elveszítette az élet újrakezdéséhez szükséges erőt. Coetzee regényeiben a teljes összeomlás előtti pillanatot vizionálja, azt, amikor nyilvánvalóvá válik, hogy voltaképp nem is az új rend pusztítja el a régit, hanem a régi emészti el saját magát, hogy a nagy hírű fehér civilizáció beroppan, és a fehér ember dicstelen uralkodásának nyoma se marad. A feketék, a megalázott, kisémmizett őslakosok nemcsak akaratlan szemtanúi ennek a végvergődésnek, hanem kárvallottjai is. Coetzee nem tartja alkalmasnak a fehér embert a kataklizma túlélésére, de mintha attól félne, hogy a pusztulás magával rántja a feketéket is.

Az ország mélyén (*In the Heart of the Country*; 1977) a sivatag közepén, egy tanyán élő lány egzaltált belső monológja. Magda féltékenységében lelövi az apját, mert kikezdett a cselédlánnyal. Most, megszabadulva apja zsarnoksága alól, végre szabadon élhetne: a tanya, a sivatag, amely idáig börtönként záródott köréje, mostantól a szabadságot jelenthetné. Magda azonban képtelen élni a lehetőséggel, ehelyett a béres szeretője lesz, fokozatosan szétzüllesztí és feléli a gazdaságot. A cselédek és Hendrik, a béres az éhhalál elől elmenekül-

nek, Magda megőrül, így akadnak rá a szomszédok, akik a lány állapotáért, és az apa haláláért Hendriket teszik felelőssé.

A Barbárokra várva (*Waiting for the Barbarians*; 1980) egy abszurd, seholsincs erdőben, a „fehér birodalom végvárában” játszódik. Coetzee azt az ördögi mozgást írja le regényében, amelynek következtében a diktatúra félelmet szül, a félelem terrort, a terror pedig a diktatúra pusztulását idézi elő. A történet főhőse az erőd magisztere, aki szabad idejét az olvasásnak, a nőknek és a vár melletti romok feltárásának szenteli. Íme a jó szándékú, művelt és liberális fehér értelmiségi – mondja Coetzee –, aki egész életében a béke fenntartásán munkálkodott, s mégis akaratlanul eszköze, sőt, közvetve végrehajtója lesz egy valóban *barbár* apparátus pusztításának. A Birodalom ugyanis, támadástól tartva, megtámadja a bennszülötteket. A magisztert a feketékkel való együttműködés vádjával börtönbe vetik, megkínózzák, és nevetségessé teszik. A hadjárat csúfos kudarccal végződik: katonák, polgárok fejvesztetten menekülnek az erődből, csak a magiszter és néhány társa marad hátra, akik jobb híján munkához látnak, hogy kitöltse a „várakozás” utolsó napjait, meg azért is, hátha így sikerül kifogni a végzetet.

Michael K. az előző két regény főhősével ellentétben néger; fokvárosi néger kertész. Anyja ráveszi, hogy hagyják itt a várost, ahol háború dúl, s mind nehezebben lehet megélni. Egy tanyára szeretne eljutni, ahol gyerekkora legszebb éveit töltötte. Rendőri engedélyt azonban, amivel legálisan elhagyhatnák Fokvárost, nem kapnak, ezért lopva indulnak útnak. Az anya meghal, Michael csak a hamvait tudja szétosztorni a tanya homokján. De míg ide eljut, számtalan akadályon, kényszermunkán, börtönön kell átverekednie magát. Hátborzongató Odüsszeia után érkezik meg a tanyára, ahol egy lelket sem talál, de munkához lát, beveti a parlagon hagyott földet. Hamarosan elűzik, átnevelő táborba csukják, de Michael megszökik és visszalopózik. Időközben a környék háborús zóna lett, most katonák fedezik fel Michaelt, és azzal gyanúsítják, hogy az ellenségnek termelt élelmet. Újabb börtöntábor, Michael éhségstrájkot kezd, aztán egy utolsó erőfeszítéssel megszökik. Az éhhalál szélén látjuk utoljára, amikor lázalmában ismét útnak ered a tanyára, de most annyi vetőmagot akar vinni, hogy az egész sivatagot bevesse.

Coetzee Dél-Afrikából indult, és Anglián, Amerikán keresztül ért vissza Dél-Afrikába. Ez a vargabetű az írásain is látszik, mert a regényekbe legalább annyi olvasmányélmény és európai meg amerikai

irodalmi divat került, mint saját tapasztalat. Conrad, Kafka és Beckett hatása mérkőzik műveiben az író saját világával. Coetzee szándéka szerint általános érvényű modellregényeket írna, s ezekben elvontan szemlélhetné a gyarmatosító és bennszülött, egyén és hatalom viszonyát, amely éppúgy vonatkoztható az amerikaiak vietnami háborújára, mint Dél-Afrikára vagy bármely más megszálló hatalom és megszállt nép korrelációjára. A regény anyaga azonban gyakran megköti a szándékot: az élmény és a tapasztalat robbanóereje egyre jobban szétrepesztí a modellek áttetsző burkát, és a dél-afrikai valóság benyomul a művekbe. Az első regény hősnőjének megörülése önmagában csak egy elvont lételméleti kérdés epikus bizonyítása. Döbbenetessé a valóságos háttér teszi. A második regény címében és alapszituációjában Beckettet idézi, Coetzeet azonban nem maga a várakozás, illetve a várakozás értelme–értelmetlensége izgatja, hanem a közvetítés esélyei, s a fehér ember lehetséges magatartásformái egy jellegzetesen dél-afrikai közegben.

A harmadik regény dél-afrikai valóságdarabkákból épülő karkai látomás. Egy-egy epizód, mint például a fokvárosi nyomornegyed leírása vagy az út állomásainak, Michael életének megelevenítése, realista írói bravúr és hitelesnek látszó híradás az elviselhetetlen viszonyokról. Kár, hogy mindez látomásba illeszkedik, ment így az epizódok súlytalanabbak, s az egész regény elmosódottabb.

Ha a regényeket időrendben egymás mellé tesszük, azt mondhatjuk: Coetzee a legjobb úton halad afelé, hogy mondanivalója és tapasztalata összetalálkozzék. Minél közelebb kerül Dél-Afrikához, írása annál messzebb ható; minél több valóságelemét használ elvont mondandója alátámasztására, annál közelebb kerül hozzánk, s lesz „fehérek közt egy európai”.